

O sytuacjach kryzysowych w badaniach naukowych na podstawie badań fokusowych¹

Sylwia Flaszewska

Politechnika Łódzka, Katedra Zarządzania

Agnieszka Zakrzewska-Bielawska

Politechnika Łódzka, Katedra Zarządzania

Streszczenie: W artykule postawiono pytanie: czy w badaniach naukowych mogą wystąpić sytuacje kryzysowe? Na podstawie opisu przypadku wykorzystania metody badań fokusowych w praktyce badawczej z zakresu nauk o zarządzaniu zidentyfikowano zaistnienie pewnych niekorzystnych zjawisk, takich jak: trudna rekrutacja uczestników, trudności z ustaleniem terminu i miejsca spotkania, trudności wynikające z różnic w języku komunikacji, trudności z „opaniem” dyskusji grupowej oraz trudności z opracowaniem zebranego materiału. W podsumowaniu sformułowano zalecenia, które w przyszłości mogą zminimalizować wystąpienie podobnych sytuacji kryzysowych lub wpłynąć na poprawę oceny badania, a tym samym również na uzyskane wyniki.

Słowa kluczowe: sytuacja kryzysowa, badania naukowe, fokus, badania fokusowe.

Wprowadzenie

Kryzys to pojęcie, które można odnosić do zjawisk ekonomicznych, społecznych, technicznych lub organizacyjno-prawnych. Może on dotyczyć wielu krajów, pojedynczych państw, organizacji gospodarczych, grup społecznych i jednostek (Zakrzewska-Bielawska, 2008, s. 65; Walecka, 2014, s. 15). Powstaje więc pytanie czy sytuacje kryzysowe mogą wystąpić także w badaniach naukowych? Próbując odpowiedzieć na tak postawione pytanie jako **cel artykułu** wyznaczono identyfikację barier w trakcie planowania i prowadzenia badań fokusowych, które mogą doprowadzić do sytuacji kryzysowej oraz sformułowanie na ich podstawie zaleceń minimalizujących zaistnienie tych sytuacji w tego typu badaniach.

Tak postawionemu celowi podporządkowano strukturę artykułu, omawiając w pierwszej kolejności istotę sytuacji kryzysowej i możliwość jej zaistnienia w badaniach naukowych, a następnie przedstawiając ideę badań fokusowych i praktyczne ich wykorzystanie ze

¹ Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji Nr DEC-2013/09/N/HS4/03868.

szczególnym uwzględnieniem pojawiających się w toku badań trudności i możliwości ich przezwyciężenia.

Sytuacja kryzysowa, a badania naukowe

Sytuacja kryzysowa (określana zamiennie kryzysem²) jest pojęciem wielowymiarowym, a zatem trudnym do zdefiniowania w jednoznaczny sposób. Najczęściej interpretuje się ją w czterech podstawowych kontekstach (Grądzki, Zakrzewska-Bielawska, 2009, s. 11-12):

- jako swoisty punkt zwrotny w przebiegu zdarzeń, punkt krytyczny, kluczowy moment, zasadniczy zwrot akcji, po którym następuje zmiana lub jako sytuacja decyzyjna, która prowadzi do przełomu w rozwoju;
- jako trudna sytuacja, która istnieje lub może wystąpić, będąca następstwem różnorodnych okoliczności, zakłócająca normalny przebieg spraw i którą cechuje ambiwalencja możliwości rozwojowych;
- jako sytuacja niestabilna, która poprzedza nagłą, decydującą zmianę i która sprawia, że system nie może utrzymać swej tożsamości, zawodzą podstawowe formy regulacyjne, a normy i cele społeczne ulegają przekształceniom, co w konsekwencji przyczynia się do wzrostu nieładu i niepewności wewnątrz jakiegoś systemu;
- jako sytuacja, która może być skutkiem nieprzewidywanych wydarzeń o charakterze mniej lub bardziej wstrząsowym lub sytuacja, która jest konsekwencją wcześniejszych wyborów i sposobów postępowania, która narasta stopniowo i powoli. W tym kontekście kryzys ujęty jest w kategoriach przyczynowo – skutkowych (ujęcie procesowe), a poszczególne etapy i fazy kryzysu różnią się między sobą ostrością i nasyceniem niekorzystnych tendencji, zdolnością jednostki do ich identyfikowania i rozpoznawania, a także do przeciwstawiania się im.

Zjawisko kryzysu analizowane jest na gruncie różnych nauk i na różnych płaszczyznach. Odnosi się je do płaszczyzny makroekonomicznej analizując istotę, przyczyny, symptomy przebieg i skutki kryzysu gospodarczego, czy finansowego na gruncie ekonomii (Podolski, 2010; Paździor, 2013). W naukach o zarządzaniu, przedmiotem analiz jest kryzys

² W literaturze niektórzy autorzy rozróżniają pojęcia sytuacji kryzysowej i kryzysu, stojąc na stanowisku, że pierwsze zjawisko określa stan, będący wynikiem kształtowania się pewnych niekorzystnych zjawisk w czasie, który nie rodzi bezpośredniego zagrożenia egzystencji organizacji, zaś drugie jest najczęściej wynikiem sytuacji kryzysowej i określa stan, któremu towarzyszy ukształtowanie się na poziomie zagrażającym egzystencji organizacji (grozący upadłością) (Kral, Zabłocka – Kluczka, 2003, s. 20). W takim ujęciu kryzys jest wydarzeniem rzadkim i wyjątkowym, zaś sytuację kryzysową należy traktować jako permanentną. Jednak na potrzeby tego artykułu przyjęto stanowisko większości badaczy (Nogalski, Macinkiewicz, 2004; Walecka, 2014), według którego kryzys i sytuację kryzysową traktuje się utożsamiając.

w organizacji, różnych typów, rozpatrywany z uwagi na jego cechy, rodzaje, możliwości prewencji, zarządzania antykryzysowego i odnowy strategicznej (Urbanowska-Sojkin, 1999; Zelek, 2003; Nogalski, Macinkiewicz, 2004; Krzakiewicz 2008; Bełz, 2011), ale także na poziomie pracowniczym uwzględniającym postawy, zachowania pracowników i menedżerów oraz zaufanie i ich zaangażowanie w warunkach kryzysu (Walecka, 2014; Walecka, Zakrzewska-Bielawska, 2010, s. 287-296). Sytuacja kryzysowa jest również przedmiotem badań w socjologii, psychologii, pedagogice, kryminologii, politologii, obronności i bezpieczeństwie, inżynierii oraz wielu innych dyscyplinach naukowych. Z uwagi na powszechność występowania i używania terminu kryzys (bądź sytuacja kryzysowa) w różnych obszarach życia społecznego i ludzkiej aktywności, powstaje pytanie czy o kryzysach można mówić także w trakcie prowadzenia badań naukowych?

Żadna nauka nie może istnieć bez badań naukowych (Sudoł, 2007, s. 51), przez które rozumie się rozwiązywanie problemów w zadaniach naukowych, przy czym mogą one obejmować etapowy proces twórczych czynności (szerokie ujęcie), bądź sprowadzać się do konkretnych czynności badawczych (wąskie ujęcie) (Apanowicz, 2003, s. 20). W związku z tym badania naukowe i postulowane na podstawie ich wyników wnioski, mogą służyć ograniczeniu luki teoretycznej, metodycznej i empirycznej (Chybalski, Matejun, 2013, s. 93).

Badania naukowe obejmują badania podstawowe, badania stosowane oraz badania przemysłowe (Ustawa o zasadach finansowania nauki, 2010, art. 2). Bez względu na rodzaj badań wymagają one celowej i świadomej procedury badawczej, określanej metodą naukową (Sławińska, Witczak, 2012, s. 101), obejmującą dobór działań i środków do osiągnięcia postawionego celu. Na każdym etapie procesu badawczego mogą pojawić się trudności wynikające zarówno z uwarunkowań zewnętrznych prowadzonych badań naukowych, jak i wewnętrznych, w tym tych związanych z osobą samego badacza. Bariery te mogą się istotnie różnić w zależności o typu prowadzonych badań i stopnia ich złożoności. Bez względu jednak na ich rodzaj i stopień skomplikowania, spiętrzenie poszczególnych barier i zagrożeń oraz rosnący stopień ich nasilenia mogą doprowadzić do sytuacji kryzysowej w prowadzonych badaniach, zagrażając realizacji ich funkcji i podstawowego celu, a w skrajnym przypadku do ich zaprzestania. W związku z tym z sytuacjami kryzysowymi można się spotkać także prowadząc badania naukowe. Ważnym jest przy tym, aby szybko identyfikować potencjalne i zaistniałe bariery oraz podejmować działania je eliminujące (antykryzysowe), by nie dopuścić do rozwoju i eskalacji kryzysu, który mógłby zagrozić ich realizacji.

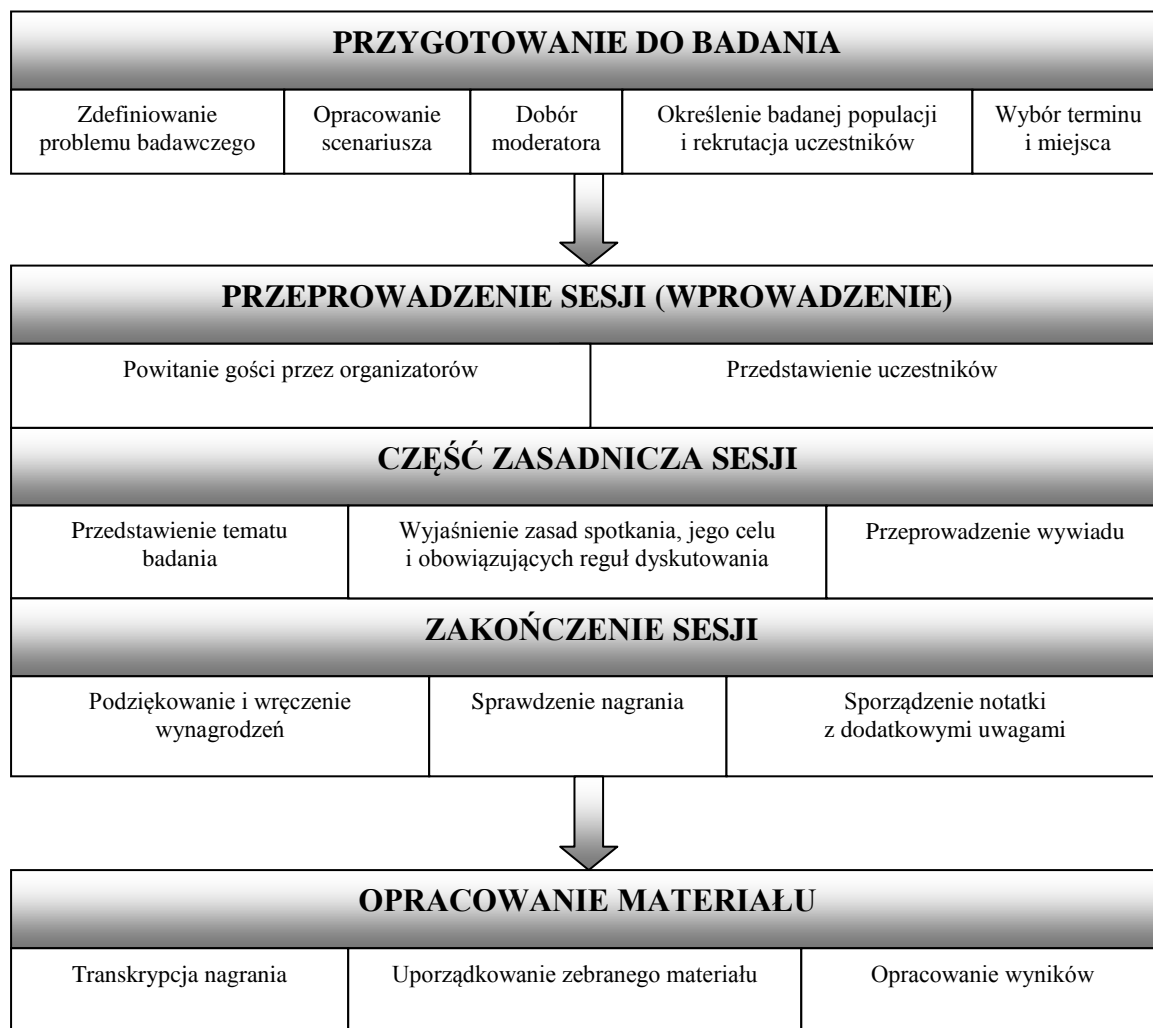
W dalszej części artykułu skoncentrowano się na badaniach naukowych z zakresu badań podstawowych realizowanych metodą badań fokusowych, przedstawiając istotę tej metody oraz zagrożenia, jakie pojawiły się podczas realizacji badań.

Zarys metody badań fokusowych

Badania fokusowe są jedną z wielu metod stosowanych w badaniach jakościowych. W literaturze różni autorzy używają zamiennie różnych nazw tej metody. Można zatem spotkać następujące określenia: wywiad grupowy, wywiad zogniskowany, zogniskowany wywiad grupowy, grupy fokusowe lub po prostu fokus (Babbie, 2013, s. 346; Barbour, 2011; Gawlik, 2012, s. 130; Kamberelis i Dimitriadis, 2014, s. 374; Maison, 2001; Silverman, 2012, s. 434; Stewart, Shamdasani, 2014). W ogólnym znaczeniu badanie fokusowe to dyskusja w grupie, prowadzona przez moderatora według opracowanego wcześniej scenariusza. Wiąże się ona jednak z zachowaniem odpowiednich rygorów metodologicznych i przyjęciem właściwej procedury badawczej. Na rysunku 1 przedstawiono etapy badania fokusowego oraz szczegółowe zadania do wykonania w ramach każdego z nich.

Pierwszy i w zasadzie najważniejszy etap badania fokusowego to etap przygotowań. Od niego bowiem zależy powodzenie lub niepowodzenie pozostałych dwóch etapów oraz ostateczna ocena wywiadu. Możliwe są cztery skrajne sytuacje (Malinowski, 2007, s. 128):

1. Fokus dobry metodologicznie i dobry praktycznie – przeprowadzony zgodnie z założeniami teoretycznymi i bogaty informacyjnie.
2. Fokus dobry metodologicznie i niedobry praktycznie – przeprowadzony zgodnie z ideą metody, lecz ubogi w informacje.
3. Fokus niedobry metodologicznie i dobry praktycznie – niespełniający założeń teoretycznych, ale bogaty w treści interesujące badacza.
4. Fokus niedobry metodologicznie i niedobry praktycznie – przeprowadzony niepoprawnie z punktu widzenia teorii i jednocześnie ubogi w potrzebne dane.

Rysunek 1. Etapy i zadania w badaniu fokusowym

Źródło: Opracowanie własne

Uzyskanie oceny fokusa dobrego metodologicznie i praktycznie stanowi wyzwanie zarówno dla badacza, jak i moderatora dyskusji (nie zawsze jest nim sam badacz). Ważne jest aby scenariusz wywiadu był skrótowym zapisem planowanego porządku i sygnalizował kolejność poruszanych tematów oraz by jego forma nie była bardzo rozbudowana. Należy pamiętać, że nie każdy badacz dobrze odnajdzie się w roli moderatora dlatego warto rozważyć zatrudnienie osoby, która ma doświadczenie w moderowaniu dyskusji i posiada odpowiednie kompetencje komunikacyjne i poznawcze. Na etapie przygotowań konieczne jest przeprowadzenie rekrutacji uczestników oraz dokonanie wyboru terminu i miejsca, w którym odbędzie się sesja. Istotne jest by miejsce spotkania znajdowało się w lokalizacji dogodnej dla zaproszonych gości oraz było odpowiednio przystosowane do tego rodzaju

badania. Kolejny etap badania fokusowego to przeprowadzenie sesji, która składa się z trzech części: wprowadzenia (zapoznanie uczestników spotkania), części zasadniczej (przybliżenie tematu badania, omówienie zasad dyskusowania, przeprowadzenie wywiadu przez moderatora) oraz zakończenia (podziękowania, zabezpieczenie nagrania, sporządzenie notatek). Ostatnim i zarazem najtrudniejszym etapem badania fokusowego jest opracowanie materiału, od czasochłonnej transkrypcji nagrania przez uporządkowanie uzyskanego materiału i wyeliminowanie treści nieistotnych do ostatecznej prezentacji wyników.

Wykorzystanie badań fokusowych charakteryzuje się pewnymi **zaletami**, a mianowicie (Barbour, 2011, s. 100-101; Babbie; 2013, s. 346):

- szybkim uzyskaniem wyników,
- dużą elastycznością,
- możliwością ich stosowania zarówno jako metody niezależnej, jak i elementu podejścia opartego na metodach mieszanych (w badaniach opartych na metodach mieszanych grupy fokusowe umożliwiają stworzenie bardziej ustrukturyzowanych „narzędzi”, takich jak kwestionariusze, ale można je też wykorzystać w celu wyjaśnienia wyników badań ilościowych),
- orientacją społeczną (polegającą na zbieraniu danych z realnego życia w środowisku społecznym),
- brakiem wymagań dużych nakładów finansowych.

Ponadto grupy fokusowe z powodu ich synergicznego potencjału często wytwarzają dane, które trudno byłoby pozyskać prowadząc wywiady indywidualne czy obserwacje (Kamberelis i Dimitriadis, 2014, s. 373-374).

Nie jest to jednak metoda pozbawiona wad. Do **mankamentów** badań fokusowych zaliczyć należy (Babbie; 2013, s. 346):

- trudności w zebraniu grupy,
- konieczność zaangażowania kompetentnego moderatora,
- konieczność prowadzenia dyskusji w przystosowanym miejscu,
- większą trudność sprawowania kontroli przez badacza niż w przypadku wywiadów indywidualnych,
- trudną analizę danych.

Wymienione mankamenty mogą przyczynić się do powstania wielu sytuacji kryzysowych w trakcie planowania i prowadzenia tego typu badań.

Sytuacje kryzysowe w badaniu fokusowym – opis przypadku

Realizacji celu pracy poświęcono **opis przypadku** wykorzystania metody badań fokusowych w praktyce badawczej z zakresu nauk o zarządzaniu. Przypadek dotyczył zastosowania tej metody w badaniach na temat roli struktury organizacyjnej jako instrumentu zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwach wysokich technologii. Zamierzeniem badań było określenie obszarów zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwach high-tech oraz kluczowych czynników strukturotwórczych w tych specyficznych organizacjach. Badanie miało charakter przygotowujący do badań ilościowych (było fazą eksploracyjną przed badaniem ilościowym), a otrzymany materiał empiryczny miał posłużyć przede wszystkim do stworzenia bardziej ustrukturyzowanego kwestionariusza ankiety dla badań właściwych. Do opisu przypadku wybrano metodę obserwacji (Apanowicz, 2003, s. 73) oraz metodę badania dokumentu (Stachak, 2006, s. 170), którego źródłem była transkrypcja wywiadu, natomiast jako techniki badawcze zastosowano obserwację uczestniczącą (Kostera, 2010, s. 116-121) i analizę treści wywiadu (Chybalski, Matejun, 2013, s. 132). Sam wywiad został przeprowadzony w listopadzie 2014 roku, w gronie pięciu praktyków reprezentujących przedsiębiorstwa high-tech. Na jego podstawie zidentyfikowano kilka barier, których spiętrzenie mogło doprowadzić do sytuacji kryzysowej. Bariery te zaobserwowano na każdym z etapów badania. Do najważniejszych z nich zaliczono:

- 1) **Trudną rekrutację uczestników.** W ramach realizowanego projektu badawczego przewidziano przeprowadzenie badania fokusowego w gronie 5-10 praktyków z przedsiębiorstw high-tech, w których należy zarządzać wiedzą na poziomie strategicznym. Zdecydowano, że badanie odbędzie się w Łodzi, w związku z tym zaproszenia do udziału w badaniu wysłano drogą elektroniczną do 20 przedsiębiorstw z regionu łódzkiego. Pomimo przesłania informacji, że udział w badaniu wiąże się z rozwojem nauki, a badanie finansuje Narodowe Centrum Nauki (NCN), które jest agencją wykonawczą powołaną do wspierania działalności naukowej w zakresie badań podstawowych (<http://www.ncn.gov.pl/o-ncn/zadania-ncn>), jak również zachęty w postaci wynagrodzenia za udział w badaniu, tylko 3 firmy poprosiły o przedstawienie szczegółów. Konieczne było zatem przeprowadzenie dodatkowej rekrutacji. Zdecydowano się na kontakt telefoniczny z przedstawicielami poszczególnych przedsiębiorstw wysokich technologii, wsparty kontaktami osobistymi, nieformalnymi. Chęć uczestnictwa w wywiadzie wyraziło 7 praktyków, a ostatecznie na spotkaniu stawilo się tylko 5 osób: Dyrektor ds. Badań i Rozwoju z Sensilab Polska Sp. z o.o. – S.K.A. z Łodzi, Prezes Zarządu Smart Technology Sp. z o.o. z Łodzi, Kierownik Działu Handlowego

z Wojskowych Zakładów Lotniczych nr 1 S.A. z Łodzi, HR Business Partner z Mobile MS z Łodzi, Dyrektor ds. Marketingu z P.I.W. Wifama – Prexer Sp. z o.o. z Łodzi. Nieobecne dwie osoby nie podały ani powodu, ani nie uprzedziły o swojej nieobecności.

- 2) **Trudności z ustaleniem terminu i miejsca spotkania.** Po czasochłonnej rekrutacji (trwała ona prawie 2 miesiące) podjęto próbę ustalenia terminu i miejsca spotkania dogodnego dla wszystkich zainteresowanych. Okazało się to jednak dużym wyzwaniem, ponieważ zaproszeni goście to przedstawiciele średniego i naczelnego szczebla zarządzania, a więc osoby bardzo zajęte, często wyjeżdżające w zagraniczne podróże służbowe. Ostatecznie, aby przeprowadzenie wywiadu w zrekrutowanej grupie było możliwe zarezerwowano termin z miesięcznym wyprzedzeniem w fokusowni³ w centrum miasta. To niestety niosło ze sobą zagrożenie niestawienia się zaproszonych gości z powodu niezaplanowanych jeszcze na etapie ustaleń terminu badań, wyjazdów służbowych i innych zajęć.
- 3) **Trudności wynikające z różnic w języku komunikacji.** Język nauki i język praktyki to często dwa różne języki. Naukowa terminologia w przypadku trudnego tematu jakim są zależności pomiędzy zarządzaniem wiedzą, a strukturą organizacyjną przedsiębiorstwa może stanowić dla praktyków utrudnienie w zrozumieniu zadawanych pytań. W celu zminimalizowania tego ryzyka przygotowano dla zaproszonych gości słowniczek wybranych pojęć z ich definicjami. Respondenci mieli możliwość zapoznania się z nim przed spotkaniem, ponieważ wysłano go odpowiednio wcześniej. Dodatkowo wywiad poprzedzono syntetyczną prezentacją przedstawioną podczas spotkania fokusowego, w której przypomniano podstawowe definicje pojęć użytych w scenariuszu badania. Podobne trudności mogą pojawić się gdy sytuacja zostanie odwrócona, tj. gdy praktycy zaczynają używać żargonu branżowego. Wówczas specyficzne dla danej branży słownictwo może nie być jasne dla przedstawicieli nauki. W opisywanym przypadku nie udało się uniknąć nieporozumień wynikających z opisywanych różnic. Uczestnicy badania używali terminów specyficznych dla danej branży, które wymagały dodatkowych wyjaśnień, aby były zrozumiałe dla badacza.
- 4) **Trudności z „opaniem” dyskusji grupowej.** W tym przypadku bardzo ważną rolę odgrywa doświadczony moderator. Do jego zadań należy przede wszystkim: aktywne przetwarzanie informacji uzyskiwanych od respondentów w celu powracania do wybranych wątków, które pojawiają się niekiedy równolegle z innymi, pogłębianie ich,

³ Miejsce przystosowane do prowadzenia zogniskowanych wywiadów grupowych, wyposażone w mikrofony, kamery, lustro weneckie.

dopytywanie, pilnowanie czasu (Gawlik, 2012, s. 141). Musi on przy tym pamiętać o szacunku, który należy się respondentom bez względu na ich wypowiedzi (Maison, 2010, s. 104). W opisanym przypadku dyskusja była moderowana przez autorkę badań i jej opiekuna naukowego. Zdaniem moderatorek panowanie nad dominującymi respondentami z jednej strony, zaś z drugiej stymulowanie do dyskusji jednostek wycofanych, aby zapewnić w miarę równomierny udział wszystkich uczestników badania, stanowiło trudność. Ponadto, mimo, iż scenariusz wywiadu obejmował siedem głównych tematów do dyskusji, już przy pierwszym zagadnieniu respondenci poruszyli wszystkie pozostałe kwestie ujęte w dalszej jego części.

- 5) **Trudności z opracowaniem zebranego materiału.** Dyskusja w ramach opisywanego przypadku trwała prawie 3 godziny i została zarejestrowana na nośniku audiowizualnym. W rezultacie zebrano obszerny materiał empiryczny (po transkrypcji to aż 43 strony pliku tekstowego), który poddano analizie. Uzyskany materiał oceniono jako bogaty informacyjnie dla badacza, lecz wymagający uporządkowania na treści związane z tematem badań i wątki poboczne niezwiązane z kluczowymi zagadnieniami, a to z kolei stanowiło pewne utrudnienie i wydłużało czas opracowania wyników.

Podsumowanie

Podsumowując należy stwierdzić, że w opisanym przypadku pomimo wystąpienia pewnych barier, które mogły zagrozić wystąpieniem sytuacji kryzysowej, cały projekt badawczy nie był bezpośrednio zagrożony niezrealizowaniem. Stanowiły one jednak pewne przeszkody, które wpłynęły na postęp w pracach empirycznych, opóźniający inne zadania badawcze przewidziane w harmonogramie. Na podstawie przedstawionych doświadczeń sformułowano zalecenia, które w przyszłości mogą zminimalizować zaistnienie podobnych trudności lub wpłynąć na poprawę oceny wywiadu grupowego, a tym samym również na uzyskane wyniki. Syntetycznie przedstawiono je w tabeli 1.

Tabela 1. Potencjalne bariery prowadzące do sytuacji kryzysowej w badaniach fokusowych oraz zalecenia minimalizujące ich zaistnienie

Trudna rekrutacja uczestników
– Na etapie rekrutacji warto pomyśleć o zapewnieniu „uczestników rezerwowych” lub tzw. „pewnych uczestników”, którzy spełniają określone kryteria i którzy na pewno nie zawiodą. W tym celu pomocne mogą okazać się prywatne kontakty.

- Zapraszając do udziału w badaniu fokusowym warto położyć nacisk na korzyści płynące z uczestnictwa w nim. Jeśli badania fokusowe są częścią większego projektu, zwłaszcza o randze międzynarodowej, należy podkreślić jego wagę i znaczenie dla rozwoju nauki. Ponadto, jeśli badacz dysponuje odpowiednimi funduszami, nie należy oszczędzać na wynagrodzeniach dla respondentów. Warto również pomyśleć o dodatkowych upominkach w postaci np. książek związanych z badaną tematyką, która powinna być interesująca dla zaproszonych gości.
- Ważne jest także aby uczestnikom badania zagwarantować, że biorą udział w projekcie naukowo-badawczym, który zakończy się opracowaniem raportu z rekomendacjami dla biznesu, a ich nazwiska (jeśli wyrażą na to zgodę) jako czynnych uczestników badania zostaną upublicznione.

Trudności z ustaleniem terminu i miejsca spotkania

- Zanim termin badania zostanie ostatecznie ustalony warto spytać uczestników o ich preferencje. W przypadku gdy konieczna będzie rezerwacja z dużym wyprzedzeniem należy pamiętać o stałym kontakcie z zaproszonymi, by mieć rezerwę czasową na znalezienie ewentualnego zastępstwa.
- W celu zapewnienia komfortu uczestnikom ważne jest aby wywiad odbył się w specjalnie przystosowanym do tego miejscu. Zasadne wydaje się zatem wynajęcie, tzw. fokusowni, czyli pomieszczenia wyposażonego m. in. w niezbędne kamery. W profesjonalnych salach są one zamaskowane w taki sposób by nie stresować dyskutantów. Szeroka oferta firm świadczących tego typu usługi na rynku, pozwala na wybór udogodnień jakich oczekują respondenci.

Trudności wynikające z różnic w języku komunikacji

- Nie należy zakładać, że respondenci znajdą czas na rzetelne przygotowanie się do dyskusji przed spotkaniem. Przedstawiając temat badania bezpośrednio przed wywiadem należy szczegółowo wyjaśnić wszystkie specjalistyczne terminy z nim związane i upewnić się, że są one zrozumiałe dla uczestników badania oraz interpretowane w taki sposób jak zakładał badacz.

Trudności z „opaniem” dyskusji grupowej

- W przypadku gdy autor badań nie ma doświadczenia w prowadzeniu dyskusji grupowej warto by rozważył zaangażowanie profesjonalnego moderatora lub chociażby zapewnił

sobie wsparcie w postaci moderatora pomocniczego. Jeśli nie jest to możliwe warto zainicjować sesję próbną, np. w gronie znajomych i sprawdzić w ten sposób swoje możliwości i kompetencje oraz przygotować się na ewentualne zagrożenia.

Trudności z opracowaniem zebranego materiału

- Dużym ułatwieniem jest praca na pliku tekstowym. Pomocna jest więc profesjonalnie przygotowana transkrypcja wywiadu. Ułatwia ona selekcję treści interesujących badacza oraz skraca czas opracowania wyników. Można także wykorzystać profesjonalne oprogramowanie przeznaczone do analizy treści zgromadzonego materiału, czy tworzenie parserów (np. programy Atlas, Syntax lub Ragel), które ułatwią nie tylko segregację zebranych danych, ale także analizę składniową, poprzez poszukiwanie związków (współwystępowania), częstości i częstotliwości pojawiania się szczególnych słów, fraz i całych zdań.

Źródło: Opracowanie własne

Pewnym ograniczeniem przedstawionych tu analiz i wniosków jest fakt, że oparto się wyłącznie na jednym przypadku badań fokusowych. Analiza większej ich liczby z pewnością wzbogaciłaby przedstawiony tu katalog barier i ich wpływu na eskalację kryzysu w tego typu badaniach oraz ich eliminacji. Ciekawym kierunkiem dalszych badań może być również identyfikacja sytuacji kryzysowych w innych rodzajach badań naukowych, nie tylko podstawowych, ale również stosowanych czy przemysłowych, realizowanych różnymi metodami. Ich dogłębne rozpoznanie uświadomiłoby badaczom w większym stopniu istnienie potencjalnych zagrożeń i możliwości działań prewencyjnych, co z kolei przełożyłoby się na bardziej efektywne prowadzenie badań rozwijających naukę.

Bibliografia

- Apanowicz, J. (2003). *Metodologia nauk*. Toruń: Dom Organizatora, TNOiK.
- Babbie, E. (2013). *Podstawy badań społecznych*. Warszawa: PWN.
- Barbour, R. (2011). *Badania fokusowe*. Warszawa: PWN.
- Bełz, G. (2011). *System zarządzania jako regulator odnowy i wzrostu przedsiębiorstw*. Wrocław: Wydawnictwo UE we Wrocławiu.
- Chybalski, F. i Matejun, M. (2013). Organizacja jako obiekt badań- od zbierania danych do analizy wyników. W: A. Adamik (red.), *Nauka o organizacji. Ujęcie dynamiczne*. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.

- Gawlik, K. (2012). *Badania fokusowe*. W: D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Metody i narzędzia* (tom 2). Warszawa: PWN.
- Grądzki, R. i Zakrzewska – Bielawska, A. (2009). *Przyczyny i objawy kryzysu w polskich przedsiębiorstwach*. W: *Przedsiębiorstwo w warunkach kryzysu. Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego* Nr 3/2.
- Kamberelis, G., Dimitriadis, G. (2014). *Wywiady zogniskowane. Strategiczne artykulacje pedagogiki, polityki i badań*. W: N.K. Denzin i Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych* (tom 2) Warszawa: PWN.
- Kostera, M. (2010), *Antropologia organizacji. Metodologia badań terenowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kral, Z. i Zabłocka – Kluczka, A. (2003). *O istocie zjawisk kryzysowych organizacji*. W: J. Skalik (red.), *Zachowania organizacji wobec zjawisk kryzysowych*. Wrocław: Cornetis sp. z o.o.
- Krzakiewicz, K. (2008). *Zarządzanie antykryzysowe w organizacji*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Maison, D. (2001). *Zogniskowane wywiady grupowe. Jakościowa metoda badań marketingowych*. Warszawa: PWN.
- Maison, D. (2010). *Możliwości i przesłanki do wykorzystania badań fokusowych w ewaluacji*. W: A. Haber, M. Szałaj (red.), *Ewaluacja w strategicznym zarządzaniu publicznym*. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Malinowski, H. (2007). *Badanie dynamiki grupy w fokusie*. W: J. Lisek-Michalska, P. Daniłowicz (red.), *Zogniskowany wywiad grupowy. Studia nad metodą*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Nogalski, B. i Macinkiewicz, H. (2004). *Zarządzanie antykryzysowe przedsiębiorstwem. Pokonać kryzys i wygrać*. Warszawa: Difin.
- Paździor, A. (2013). *Kryzys finansowy i jego skutki dla gospodarki Polski i świata*, Warszawa: Difin.
- Podolski, B. (2010). *Skąd biorą się kryzysy*. Warszawa: Fijorr Publishing.
- Silverman, D. (2012). *Prowadzenie badań jakościowych*. Warszawa: PWN.
- Sławińska, M., Witczak, H. (2012). *Podstawy metodologiczne prac doktorskich w naukach ekonomicznych*. Warszawa: PWE.
- Stachak, S. (2006). *Podstawy metodologii nauk ekonomicznych*. Warszawa: Książka i wiedza.

- Stewart, D.W., Shamdasani, P.N. (2014). *Focus Groups: Theory and Practice*. Third Edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage.
- Urbanowska-Sojkin, E. (1999). *Zarządzanie przedsiębiorstwem. Od kryzysu do sukcesu*. Poznań: Akademia Ekonomiczna w Poznaniu.
- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki (2010). Dz. U. z 2010 r. Nr 96, poz. 615 wraz z późniejszymi. zm.
- Walecka, A. i Zakrzewska – Bielawska, A. (2010). Determinanty zachowań menedżerów w sytuacji kryzysu. W: Stymulowanie wzrostu konkurencyjności gospodarki w okresie wychodzenia z kryzysu. *Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego* Nr 4/1.
- Walecka, A. (2014). *Manager's behaviour determinants in the enterprise crisis situation*. Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej.
- Zakrzewska – Bielawska, A. (2008). Zarządzanie w kryzysie. W: I. Staniec i J. Zawila – Niedźwiecki (red.), *Zarządzanie ryzykiem operacyjnym*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Zelek, A. (2003). *Zarządzanie kryzysem w przedsiębiorstwie. Perspektywa strategiczna*. Warszawa: IOiZWP Orgmasz.

About crisis situations in scientific research based on focus group interview

Summary: The problem of occurring crises in scientific research is discussed in this article. Based on a case study describing the research practice in the field of management sciences, in which a focus method was used, some unfavorable phenomena were identified. Among them it should be mentioned such phenomena as: difficult recruitment of research participants, difficulties in determining the date and place of the research meeting, difficulties arising from differences in communication between the researcher and people researched, difficulties in "prevailing" group discussion, and difficulties in the development of the collected material. In summary, some recommendations were made, which may minimize the occurrence of similar difficulties (crises) in the future and improve the assessment of this type of studies, and thereby improve the obtained research results.

Keywords: crisis, research, focus, focus group interview.